

PRZEDMOWA

Prezentowana monografia powstała dzięki studiom prowadzonym w Europejskim Ośrodku Studiów Penologicznych Zakładu Prawnych i Społecznych Badań Integralnokulturowych w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego (ZPiSBI IPSiR UW)¹ w latach 2007–2010 w ramach kilku cząstkowych programów badawczych IPSiR UW. Były to następujące programy: „Historia doktryn penitencjarnych” (BST 2007, IPSiR, kierownik J. Utrat-Milecki), „Historia doktryn penitencjarnych i jej kontekst kulturowy” (BST 2008, IPSiR, kierownik J. Utrat-Milecki), „Podstawy myśli penologicznej w wybranych krajach Europy Zachodniej od połowy XVIII w. do połowy XIX w.” (BW 2008, IPSiR, kierownik J. Utrat-Milecki), „Badania społecznych uwarunkowań teorii kary i ich wpływu na politykę kryminalną” (BST 2009, IPSiR, kierownik J. Utrat-Milecki), „Źródła prawa. Emocje czy racjonalność” (BST 2010, IPSiR, kierownik J. Utrat-Milecki). Niektóre wyniki tych badań, które tutaj pominięto, były już publikowane wcześniej w recenzowanych artykułach teoretycznych i problemowych, a także w pracy zbiorczej *Kara w nauce i kulturze*². Całość tych prac była kontynuacją wcześniejszego

---

¹ Informacje na temat Ośrodka, w tym jego podstaw teoretycznych, są zawarte w polsko-angielskim tomie III prac EOSP: *Europejski Ośrodek Studiów Penologicznych. Uniwersytet Warszawski. Wydział Stosowanych Nauk Społecznych i Resocjalizacji. Instytut Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji. Zakład Prawnych i Społecznych Badań Integralnokulturowych*: EOSP ZPiSBI IPSiR UW, red. J. Utrat-Milecki, J. Królikowska, Warszawa, IPSiR UW 2010.

² *Kara w nauce i kulturze*, red. J. Utrat-Milecki, Warszawa, Wydawnictwa UW 2009.

czteroletniego programu badawczego prowadzonego w ramach badań statutowych IPSiR „Kara w nauce i kulturze” (BST 2003–2006, IPSiR, kierownik J. Utrat-Milecki). Wyniki tego programu badawczego były sukcesywnie publikowane w recenzowanych artykułach teoretycznych i problemowych, a ich implikacje teoretyczne zostały całościowo zaprezentowane w książce *Podstawy penologii. Teoria kary*³.

W prezentowanej monografii wyniki badań dotyczących pewnych aspektów współczesnych kultur penalnych i ich nowożytnych źródeł zostały wykorzystane do krytycznej analizy dotychczasowych teorii kary i ich klasyfikacji w nauce prawa karnego i penologii. Badania wykazały poważne problemy naukowe, jakie wiążą się z zagadnieniem teorii kary i jej klasyfikacji, a które mogą też mieć wpływ na rozumienie, a więc i kształtowanie polityki kryminalnej. Badania ujawniły konieczność całościowego uporządkowania podstawowych kategorii klasyfikacyjnych teorii kary. Stały się podstawą nie tylko krytyki dotychczasowego dorobku, ale też opracowania na jego podstawie, i dzięki jego osiągnięciom, nowej penologicznej klasyfikacji teorii kary na użytek prawa karnego, ale też studiów społecznych historii kary i więzienia. Jeśli zagadnienie kary ma być przedmiotem refleksji naukowej, a nie wyłącznie opisu, to, moim zdaniem, dotychczasowe podstawy teoretyczne kary w nauce prawa karnego i penologii powinny ulec modyfikacji.

Książka składa się z pięciu rozdziałów w dwóch częściach. W części pierwszej omówiono najpierw nową klasyfikację teorii kary. Jest ona przedstawiona na tle krytyki dotychczasowych klasyfikacji najważniejszych nurtów myśli penalnej i co najmniej dziesiątek ważniejszych teorii karnych różnie klasyfikowanych. Kierując się kryterium poznawczym, przedstawiamy z tej perspektywy charakterystykę i uzasadnienie nowej klasyfikacji teorii kary, w której wyodrębniamy kategorie teorii imperatywnych, instrumentalnych, imperatywno-instrumentalnych, negacjonizmu penalnego, humanistycznej krytyki praktyk penalnych, punitowności populistycznej i teorii deskryptywnych. Wyjście poza dotychczasowe rozważania, z jednoczesnym

---

³ J. Utrat-Milecki, *Podstawy penologii. Teoria kary*, Warszawa, Wydawnictwa UW 2006.

wykorzystaniem dotychczasowego dorobku nauki prawa karnego w zakresie studiów teorii kary, stało się możliwe dzięki przyjęciu w prowadzonych studiach strategii badań integralnokulturowych⁴. W ramach badań integralnokulturowych opracowano już wcześniej rozszerzoną definicję kary kryminalnej, stanowiącą syntetyczny zapis integralnokulturowej teorii kary będącej podstawą analizy w niniejszej pracy. Strategię badań integralnokulturowych przygotowano na podstawie doświadczeń zdobytych od 1989 roku w toku pracy naukowej w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji Uniwersytetu Warszawskiego.

W drugiej części pracy omówiono pewne aspekty dynamiki kultur penalnych Zachodu. Skoncentrowano się przede wszystkim na okresie uważanym dość powszechnie za czas dojrzewania współczesnych zasad wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, ale też czas narodzin systemów penitencjarnych i tzw. klasycznych nurtów w teorii kary i tradycyjnych kategorii klasyfikacyjnych teorii kary, skądinąd mogących też szukać swych źródeł w Antyku. Badania przeprowadzone z wykorzystaniem swoistej historii naturalnej pojęcia i zjawiska panoptyzmu, w połączeniu z wynikami badań zamieszczonymi w części pierwszej tej pracy oraz wcześniejszymi wynikami badań zamieszczonymi w książce *Podstawy Penologii. Teoria kary*, pozwoliły opracować przedstawioną klasyfikację teorii kary. W zamierzeniu studia tego rodzaju mogą w jakimś stopniu przyczyniać się do pobudzenia rozwoju dalszych, pogłębionych badań, które umożliwiłyby prowadzenie ciekawej i, co najważniejsze, merytorycznej dyskusji. W pracy zrezygnowano z prezentacji całości opracowanego w ramach badań referatu materiałowego z zakresu historii myśli i instytucji oraz doktryn penalnych. W zakresie materiału faktograficznego i źródeł praca została ograniczona do, jak uważam, niezbędnego mini-

---

⁴ Por. hasło: J. Królikowska, J. Utrat-Milecki, „Badania integralnokulturowe”, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, *Suplement*, Warszawa, Żak 2010; J. Utrat-Milecki, *Podstawy penologii...*, rozdz. II: „Podstawy badań integralnokulturowych”; J. Królikowska, *Wstęp*, [w:] *Integralnokulturowe badanie kontaktu kulturowego. Wybrane problemy społeczne i prawne*, red. J. Królikowska, Warszawa, Wydawnictwa UW 2009, s. 7–8.

mum, koniecznego dla jasnego wyłożenia myśli. Ma jednak, mimo naukowego charakteru i świadomie wybranej formy wprowadzenia teoretycznego, służyć również jako poważna pomoc w procesie dydaktycznym z zakresu zaawansowanych studiów penologii: zwłaszcza w wykładach teorii kary i dziejów kultur penalnych.